

„DARE DE SEAMĂ” DESPRE ROMÂNIA COMUNISTĂ

Așa cum a fost...

În România, comuniștii s-au instalat la putere imediat după ce, la 30 decembrie 1947, l-au obligat pe regele Mihai să abdice. Într-o primă etapă a regimului comunist, cea stalinistă sau a „dictaturii proletariatului”, sloganul călăuzitor al luptei de clasă a legitimat scoaterea din circuitul cultural a tuturor operelor trecutului care păreau să favorizeze ideologia burgheză, indiferent de valoarea acestora. Teoreticienii cu sistem, asemenea scriitorilor, au fost izolați, puși sub interdicția de a mai publica sau forțați ori ademeniți la jalnice compromisuri, spre a fi înregimentati noii puteri. Campanii de presă virulente, orchestrate de la centru, aveau menirea de a descuraja orice tentativă de exercitare a libertății de expresie și de opinie. Noul canon oficial instaurat dădea literaturii o funcție strict utilitară, propagandistică. Figurile veleitare și obediente erau încununuate cu glorie prefabricate. Foarte puține opere au putut scăpa nemutilate de mecanismele cenzurii și ale dirijismului partinic. Romancierii au făcut concesii (Marin Preda¹ a recurs și el la compromisuri scriind nuvela *Ana Roșculeț*, 1949, și romanul *Desfășurarea*, 1952). Între 1950 și 1960 (acestei perioade i s-a mai spus „obsedantul deceniu” proletcultist) au fost tipărite numai scrierile „pe linie” și romanele realist-socialiste care respectau exigentele comuniștilor: trebuiau să propună cel puțin un erou care să illustreze *binele* (și acesta trebuia să fie neapărat proletarul, activistul de partid sau țăranul) și personaje care să sugereze *răul* (chiaburul, intelectualul decadent). Primul volum din *Morometii*, al lui Preda, reușește să apară, în 1955, pentru că este construit după schema tripartită agreată de Centru: Tudor Bălosu era chiaburul, țăranul defavorizat, Țugurlan – țăranul bun dar sărac (în această primă ediție ocupă o amplă partitură; va fi mult diminuat în ediția a II-a a primului volum, cea revizuită, din 1964) și Ilie Moromete – țăranul mediu. Rămâne și astăzi mirarea cum de s-a strecurat atenției cenzorilor acest ultim protagonist destul de suspect: de o mare mobilitate interioară și libertate intelectuală, ezitant, fire de artist; tipul țăranului contemplativ și al omului „sucit”² (cum s-a afirmat), om original, negândind aidoma consătenilor ce se strângeau în Poiana fierarului locan, Ilie Moromete putea trece cu ușurință de o parte sau cealaltă.

De la sfârșitul anilor ’50 încoace se produce treptat o relaxare a climatului politic (în perioada acesta, caracterizată de specialiști cu termenul „dezgheț”, au avut loc:

retragerea armatelor sovietice din România, eliberarea deținuților politici, reluarea contactelor diplomatice cu țări occidentale, aderarea la convenții internaționale ș.a). Ideologic, se renunță la primatul luptei de clasă, se încearcă o conciliere a internaționalismului proletar cu autodeterminarea pe plan național. Din punct de vedere cultural, se întredeschid porțile către reluarea contactelor cu trecutul, către o „redescoperire a tradiției” autohtone. Acesta nu e doar tolerată, ci și uneori, discret încurajată din 1965 încoace, pentru a consolida reorientarea politică a noii conduceri, în frunte cu Ceaușescu, către hibridul național-comunist. Slăbirea rigorilor cenzurii îngăduie mai mult spațiu de afirmare a individualității și subiectivității în creație și în dezbaterile publice despre rolul artei și al literaturii. Mai puternic condiționat de realitatea înconjurătoare decât poezia, romanul postbelic s-a sustras mai greu decât aceasta încorsetărilor cenzurii. Pentru a evita clișeele impuse de ideologia timpului și pentru a putea ținti spre aspecte de profunzime ale regimului comunist, scriitorii au recurs la formule indirecte de confruntare cu realitatea: au scris romane cu cheie (romane *parabolă*) care puteau scăpa verificărilor atente ale cenzorilor comuniști.

Deși insurgența optzecistă (în România, cel mai cunoscut scriitor optzecist este Mircea Cărtărescu³) a fost primită cu ostilitate de către oficialii regimului comunist, acesta a adus cu ea un nou program estetic, *postmodernismul*. Din păcate, unul dificil de asimilat, în ciuda dorinței vădite de a da scrisului o notă de popularitate și accesibilitate are să contracareze, pe cât posibil, cultura de mase instrumentalizată, prin pârgii administrative, de către regimul comunist.

Note

¹ Marin Preda – născut în 5 august 1922, la Siliștea Gumești, județul Teleorman, director al celei mai mari edituri în timpul comunismului, *Cartea românească*, moare în 16 mai 1980, la Mogoșoaia, în condiții misterioase (se vehiculează ideea că a fost ucis de comuniști).

² Marin Preda a inventat în literatura română tipul acesta al țăranului „sucit”, reluat în nuvelele lui Ștefan Bănuțescu dar și de alții (Fănuș Neagu, D. R. Popescu – romanul *F* etc).

³ Mircea Cărtărescu – născut la 1 iunie 1956, în București, a descris postmodernismul în teza sa de doctorat *Postmodernismul românesc*, publicată de Editura Humanitas, din București, în 1999